

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De zorgplicht in twee contexten: een kwestie van erkennen en waarden

Sombroek-van Doorm, M.; Leun, J. van der; Sombroek-van Doorm, M.; Leun, J. van der; Ellian, A.; Boom, W. van

Citation

Sombroek-van Doorm, M., & Leun, J. van der. (2021). De zorgplicht in twee contexten: een kwestie van erkennen en waarden. In M. Sombroek-van Doorm, J. van der Leun, A. Ellian, & W. van Boom (Eds.), *Cum Suis: Vriendenboek Carel Stolker* (pp. 92-100). Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3463971>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3463971>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

DE ZORGPLICHT IN TWEE CONTEXTEN: EEN KWESTIE VAN ERKENNEN EN WAARDEREN

Mirjam Sombroek & Joanne van der Leun¹

INLEIDING

De in het privaatrecht bekende figuur van de zorgplicht is sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw ook in andere rechtsgebieden te vinden. Zo is de zorgplicht in het publiekrecht een onderdeel van een flexibel wetgevingsbeleid dat ook alternatieven voor strakke regulering toelaat. Zorgplichten zijn per definitie open en vaag,² aansluitend bij een veranderende maatschappij en een hang naar deregulering.³ De Hoge Raad omschrijft de zorgplicht in het privaatrecht als een plicht die gericht is op het handelen of nalaten ten behoeve van één of meer concrete belangen van een persoon.⁴ Deze manifesteert zich in verschillende contexten en beroepen, maar is altijd gericht op bepaalde expliciet gemaakte belangen. In deze bijdrage staan we stil bij de zorgplicht in twee contexten die aansluiten bij Stolkers interesse en werk. Ten eerste die van het gezondheidsrecht of specifieker: die van de arts en de zorgplicht. Ten tweede die van de universiteit ten aanzien van de wetenschappelijke integriteit, waar Stolker zich als bestuurder hard voor maakt. De onderliggende vraag is wat de bevindingen in het eerste domein ons leren voor de zorgplicht wetenschappelijke integriteit die van veel recenter aard is.

-
- 1 Joanne van der Leun is decaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid en hoogleraar Criminologie. Haar interesse in criminaliteit & migratie komt terug in haar onderwijs en onderzoek. Ze is lid van de Adviescommissie Vreemdelingenzaken en voorzitter van de Raad van Decanen Rechtsgeleerdheid. Mr. dr. M. P. (Mirjam) Sombroek is lid van het Faculteitsbestuur en directeur van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid in Leiden. Zij is als universitair docent Gezondheidsrecht verbonden aan de afdeling Jeugdrecht van de Universiteit Leiden. Zij is tuchtrechter bij het Regionaal Tuchtcollege voor de Gezondheidszorg in Amsterdam en promotie van Carel Stolker.
 - 2 Van Ommeren 2011.
 - 3 Waarbij overigens de vraag is of niet eerder verschuiving van regulering optreedt dan een vermindering.
 - 4 HR 12 maart 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY4876, NJB 2013/736.

ZORGPLICHT VAN DE ARTS

Artsen zijn gebonden aan – wat in algemene termen genoemd wordt – de zorgplicht. In de kern ligt deze plicht besloten in de medische ethiek. Daar gelden beginselen zoals respect voor autonomie, *primum non nocere* (niet schaden) en *bene facere* (het goede doen).⁵ De zorgplicht van de arts is fraai verwoord in artikel 7:453 BW. Daarin is bepaald dat de arts bij zijn werkzaamheden de zorg van een goed hulpverlener in acht moet nemen en daarbij moet handelen in overeenstemming met de op hem rustende verantwoordelijkheid, voortvloeiend uit de voor artsen geldende professionele standaard. Die standaard is een ware smeltkroes van normen. Deze vloeien voort uit enerzijds medisch-wetenschappelijke inzichten en *best practices* van de *medicus Cum Suis*, oftewel: de beroepsgroep (de medische-professionele standaard) en anderzijds uit rechten van patiënten en andere maatschappelijke regelingen die gelden in de arts-patiëntrelatie. Bij dit laatste kan gedacht worden aan regels die gelden ten aanzien van abortus provocatus zonder medische indicatie, euthanasie of aan zorgvuldigheidsnormen zoals die gelden in geval van het melden van kindermishandeling.⁶ Het onderscheid tussen beide categorieën normen is relevant. Waarom? Omdat het soms niet de arts is die beslist aan welke normen zij⁷ zich dient te houden, maar de samenleving. Het gaat dan niet zozeer om de medisch-inhoudelijke regels – want die worden doorgaans aan de beroepsgroep overgelaten – maar om wettelijke of andere overheidsmaatregelen, algemene ethische en juridische normen, rechtspraak en zorgvuldigheidsnormen die niet uitsluitend door de beroepsgroep zelf worden bepaald.

De zorgplicht is kortgezegd de plicht om goede zorg te verlenen, zoals in algemene zin beschreven in artikel 2 Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg. Daarin is bepaald dat de zorg van goede kwaliteit en goed niveau moet zijn, cliëntgericht, veilig, doeltreffend en doelmatig. En dat, geheel in lijn met artikel 7:453 BW, de zorgverlener de zorg van een goed hulpverlener in acht moet nemen en daarbij in overeenstemming moet handelen met de op hem rustende verantwoordelijkheid, voortvloeiende uit de voor de zorgverlener geldende professionele standaard. Hoe goed de zorg is die door de arts wordt verleend, wordt dus voor een belangrijk deel bepaald door haar handelen. Dat handelen wordt normatief bepaald door de hiervoor genoemde categorieën van normen. Samen vormen zij de professionele standaard. Uiteraard lopen deze normen niet zonder meer met elkaar en onderling in de pas, maar botsen zij soms in

5 In de Angelsaksische literatuur doorgaans the principle of non-maleficence en the principle of beneficence genoemd. Zie bijvoorbeeld Herring 2020, p. 26-28.

6 Sombroek-van Doorn 2019.

7 Daar waar in deze bijdrage 'zij' of 'haar' staat, kan ook 'hij' of 'zijn' worden gelezen. Gekozen is voor 'zij' en 'haar', omdat is gebleken dat er in 2020 meer vrouwelijke dan mannelijke huisartsen zijn geregistreerd. Zie [cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/huisarts-vaker-vrouw-en-gemiddeld-jonger](https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/28/huisarts-vaker-vrouw-en-gemiddeld-jonger) (laatst geraadpleegd op 18 oktober 2020).

een strijd om voorrang, waarbij de onderlinge gewichtsverdeling telkens casuïstisch zal moeten worden bepaald.⁸ Dat was ook het geval in de zaak van baby Kelly die tot de Hoge Raad aan toe diende. Stolker annoteerde samen met Sombroek die uitspraak in 2005.

De casus was als volgt. Een zwangere vrouw vraagt haar verloskundige, verbonden aan het LUMC, of zij in aanmerking komt voor prenataal onderzoek. Dit verzoek was ingegeven vanwege de in haar familie voorkomende ernstige handicaps ten gevolge van chromosomale afwijkingen. De verloskundige besluit evenwel dat verwijzing/onderzoek niet nodig is. Kelly wordt geboren (1994) en is fysiek én geestelijk gehandicapt als gevolg van die chromosomale afwijking. De moeder gaf aan dat, indien prenataal was vast komen te staan dat het kind deze chromosomale afwijking zou hebben, zij tot abortus zou hebben besloten. De ouders vorderen vergoeding van de materiële en de immateriële schade die zij zelf geleden hebben, de *wrongful birth*-claim. Kelly, vertegenwoordigd door haar ouders, vordert eveneens een vergoeding van de materiële en immateriële schade, de *wrongful life*-claim. Over de vraag of prenatale diagnostiek was geïndiceerd bogen zich deskundigen. Uiteraard toetsten zij aan de geldende medisch-professionele standaard. Enerzijds geldt dat er bij medisch handelen een rechtstreekse relatie dient te bestaan tussen de geuite klachten/zorgen, de waargenomen fenomenen en de toe te passen diagnostische methoden.⁹ Tegelijkertijd zijn onnodige verrichtingen en verrichtingen die vooral zijn ingegeven door – wat zo fraai heet – *defensive medicine* niet professioneel en behoren deze dus niet tot de professionele standaard. Onnodige diagnostiek moet dus worden vermeden. Volgens het LUMC had in de gegeven omstandigheden en geoordeeld naar de toentertijd geldende maatstaven, de verloskundige niet onjuist gehandeld door geen verdere prenatale diagnostiek te (doen) verrichten. Dat standpunt deelden de deskundigen niet en het werd in rechte ook niet gevolgd. De Hoge Raad volgde immers het hof in zijn overweging dat als de verloskundige *in casu* prenatale diagnostiek had (laten) verrichten, de uitkomst daarvan de moeder in staat zou hebben gesteld een goed geïnformeerde keuze te maken tussen al dan niet voortzetting van de zwangerschap. De verloskundige had daardoor geen goede zorg verleend en haar zorgplicht geschonden.

Ofschoon het om een opzienbarend arrest ging, vooral vanwege de *wrongful life*-vordering, wees Stolker er in zijn diesoratie terecht op dat het om een ‘normale schadevergoedingszaak’ ging.¹⁰ Maar het betreft wel een zaak waaruit valt af te leiden wat de zorgplicht in casu behelst en ook dat deze verder reikt dan jegens de moeder alleen. De plicht tot goede zorgverlening geldt, zo werd duidelijk uit de motivering ter zake van de toekenning van de *wrongful life*-vordering, ook jegens de ongeborene. Dat valt ook af te leiden uit artikel 1:2 BW en het eerder door de Hoge Raad gewezen Baby Joost-arrest.

8 Asser/Tjong Tjin Tai-IV 2018/406/407/409; zie ook Tjong Tjin Tai 2006.

9 Leenen 2017, p. 66.

10 C.J.J.M. Stolker, De dag verga waarop ik geboren ben (diesoratie UL, 2003).

Daaruit volgt immers dat ouders mede ten behoeve van het nog ongeborn kind de geneeskundige behandelingsovereenkomst sluiten.¹¹ En zelfs al zou men daar anders over denken, dan nog is er sprake van een zorgplicht jegens Kelly die beoogt haar belangen te beschermen. Aan de overeenkomst is immers inherent dat de zorg van de verloskundige mede ten doel heeft de belangen van de ongeborene te dienen. Dat verbaast ook niet in het licht van de ethische beginselen ‘niet schaden’ en ‘het goede doen’ die het gezondheidsrecht zo stevig funderen.

Uit voorgaande blijkt dat de inhoud van de zorgplicht niet op voorhand vaststaat. Omdat de zorgplicht is afgestemd op de concrete belangen van de patiënt die per patiënt en afhankelijk van de omstandigheden kunnen verschillen, kunnen er geen algemene regels worden gegeven die het handelen van de arts uitputtend reguleren en de zorgplicht *in concreto* definiëren. Het gaat dus telkens om een erkenning en waardering van wat die plicht tot het verlenen van goede zorg inhoudt in een specifieke situatie. Juist door het bestuderen van specifieke of specialistische onderwerpen, zoals Stolker deed met betrekking tot de civielrechtelijke aansprakelijkheid van de arts bij mislukte sterilisaties, kan inkleuring worden gegeven aan de plicht tot het verlenen van goede zorg in die specifieke context.¹² Op de vraag of het onderwerp van zijn dissertatie niet te specifiek en te specialistisch zou zijn, antwoordde Stolker dat men door het kiezen van een *bepaalde* medische behandeling onontkoombaar tegen vele civielrechtelijke vragen zou oplopen. Een van die vragen die – misschien nog niet eens zo bedoeld – rijst, is wat goede zorg is in relatie tot ‘informed consent’ in die specifieke situatie van mislukte sterilisatie.¹³ Zo moet, aldus Stolker, het informeren van de patiënt zijn ingebed in een gesprek, afhankelijk van bijvoorbeeld de aard van en de kans op risico, meer of minder uitvoerig. Dat is nog steeds actueel, nu het in de arts-patiëntrelatie bovenal gaat om ‘samen beslissen’. Stolker stelde zich de vraag of de arts gehouden is om de patiënt te informeren over zijn eventuele gebrek aan ervaring, en oordeelde: ‘alleen als de patiënt erom vraagt’.

Dat was toen (1988). Daarop valt tegenwoordig wel wat af te dingen. Tot de medische professionaliteit behoort immers dat de medische handeling *de lege artis* wordt uitgevoerd. Daarbij speelt onder meer de verhouding tussen bevoegdheid en bekwaamheid. Dat de arts bevoegd is medische handelingen te verrichten, betekent nog niet dat hij alle medische handelingen mag verrichten. Zij moet daartoe ook bekwaam zijn. Daarbij speelt ervaring een rol en is het van belang dat de arts binnen haar eigen deskundigheidsgebied blijft en anders moet zij de patiënt verwijzen.¹⁴ Goede zorg betekent tegenwoordig dat de arts

11 HR 8 september 2000, nr. C98/371, NJ 2000, 734. Zie ook: Sombroek-van Doorm 2019, p. 9-10.

12 Stolker 1988, p. 167-168. Zie voor de inkleuring van de zorgplicht bij kindermishandeling: Sombroek-van Doorm 2019.

13 Stolker 1988, p. 167-168.

14 Zie bijv. CTG 17 maart 2020, ECLI:NL:CGZCTG:2020:87; RTG ‘s-Gravenhage 11 mei 2010, ECLI:NL:RTGSGR:2010:YG0286.

het gesprek open moet voeren en niet af kan wachten totdat de patiënt haar vragen stelt; alles is erop gericht om samen tot een beslissing te komen. In hoeverre de arts goede zorg heeft verleend in een specifieke situatie is altijd achteraf toetsbaar. De tuchtrechter benadrukt doorgaans dat het bij de toetsing van professioneel handelen niet gaat om de vraag of dat handelen beter had gekund, maar om het geven van een antwoord op de vraag of de beroepsbeoefenaar bij het beroepsmatig handelen is gebleven binnen de grenzen van een redelijk bekwame beroepsuitoefening, rekening houdend met de stand van de wetenschap ten tijde van het klachtwaardig geachte handelen en met wat toen in de beroepsgroep ter zake als norm of standaard was aanvaard. Met nadruk wijst het Centraal Tuchtcollege erop dat wetenschap achteraf of later ontstane inzichten hierbij geen rol kunnen spelen.¹⁵ Daarmee wordt duidelijk dat wat goede zorg is niet alleen afhankelijk is van het specifieke geval, maar ook dat de erkenning en waardering van de zorgplicht met de tijd kan veranderen.

Behalve in een gezondheidsrechtelijke context speelt de zorgplicht zoals gezegd ook in andere contexten, zoals de universitaire, waar we hierna op ingaan.

ZORGPLICHT WETENSCHAPPELIJKE INTEGRITEIT IN DE UNIVERSITEIT

Zoals de arts is gebonden aan eigen professionele standaarden, zo is de academicus gebonden aan de principes van wetenschappelijke integriteit. Wetenschappelijk onderzoek ontleent zijn status van betrouwbaarheid niet zozeer aan objectiviteit ten gevolge van een bepaalde methode, zoals sommige vertegenwoordigers van een discipline lijken te denken, maar aan een normatief en ethisch gereguleerd proces. De vijf onderliggende principes van eerlijkheid, zorgvuldigheid, transparantie, onafhankelijkheid en verantwoordelijkheid vormen daarvoor de fundamenteen.¹⁶ Via de wetenschappelijke integriteit speelt het begrip zorgplicht ook een rol in Stolkers bestuurlijke werk aan de universiteit, dat al snel zijn loopbaan ging bepalen. Na binnen de faculteit der rechtsgeleerdheid te zijn opgeklommen tot decaan, werd hij op 8 februari 2013 rector en voorzitter van het college van bestuur. Zelf doet hij deze functie in interviews graag bescheiden af met de opmerking: 'Rector is ook maar Latijn voor regelaar', maar eenieder die hem wat beter kent, begrijpt dat achter deze woorden een groot verantwoordelijkheidsgevoel schuilt voor de universiteit en voor de wetenschap. Dat leidt er ook toe dat hij zich onvermoeibaar mengt in de dialoog over zaken die de academie beter zou moeten doen.

15 Zie bijv. CTG 17 maart 2020, ECLI:NL:CGZCTG:2020:87; RTG 's-Gravenhage 11 mei 2010, ECLI:NL:RTGSGR:2010:YG0286.

16 Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit. KNAW, NFU, NWO, de TO2-federatie, de Vereniging Hogescholen en de VSNU, 2018.

Wetenschappelijke integriteit vormt de basis van de universiteit; toch is het thema lange tijd onderbelicht gebleven. Generaties studenten en onderzoekers werden opgeleid zonder dat er veel woorden werden besteed aan dit essentiële thema; dat hebben de auteurs van deze bijdrage zelf ervaren. Kennelijk was de veronderstelling dat het deel uitmaken van de academische gemeenschap per definitie betekende dat men integriteit hoog in het vaandel had. En als er dan 'incidenteel' wat misging, was er wel een commissie van wijze oudere collega's, die op discrete wijze achter gesloten deuren kon kijken wat er moest gebeuren. Daar sprak een interne gerichtheid uit die de tand des tijds niet doorstond. De combinatie van een minder vanzelfsprekend vertrouwen in publieke instituties, een aantal spraakmakende fraudeaffaires, en groeiende maatschappelijke aandacht voor ongelijkheden en machtsverschillen, legde bloot dat er werk aan de winkel was.

De integriteitsprincipes blijken niet altijd te worden gerespecteerd. Oneerlijkheid is van alle tijden, maar door de hypercompetitie om het onderzoeksgeld en de opgedreven publicatiedrift lijken *sloppy science*-praktijken gebruikelijker te zijn geworden waardoor fraudeurs meer kans kregen. In 2011 schreef NRC in een hoofdredactioneel commentaar over het bedrog van psycholoog Diederik Stapel dat de beroepsgroep zich collectief zou kunnen afvragen hoe dit zo lang ongemerkt kon passeren. Weliswaar was er sprake van peer review op allerlei momenten en van procedures bij verdenkingen van bedrog, maar de rector magnificus van de betreffende universiteit was tevens vertrouwenspersoon voor integriteitskwesties en daar had geen haan naar gekraaid.¹⁷ Er was een cultuur ontstaan van de andere kant op kijken, juist ook omdat Stapel zo succesvol was. Het is niet overdreven om te zeggen dat de zaak Stapel, die overigens niet de eerste en ook niet de laatste was, een omslagpunt is geweest, al kostte dat tijd en moeite.

Het zou nog tot 2018 duren voordat de Nederlandse universiteiten en aanpalende organisaties gezamenlijk tot een Code Wetenschappelijke integriteit met expliciete daarin opgenomen zorgplichten kwamen. Ondertussen bleven en blijven zaken naar buiten komen waarbij soms sprake is van integriteitsschendingen, soms van ongewenst gedrag en soms van een mix van die twee. Hoewel dit de goede naam van de wetenschap kan ondermijnen, is het ook een teken van zelfreinigend vermogen en verandering.

WERKEN AAN WETENSCHAPPELIJKE INTEGRITEIT

Hoe trachten universiteiten aan deze zorgplichten te voldoen? De zorgplicht is uitgewerkt in normen en voorbeelden waarvan de kern is dat (1) opleidingen voor studenten en onderzoekers systematisch aandacht besteden aan ver-

17 Ijdelheid, arrogantie en een verkeerd zelfbeeld, NRC Commentaar, 2 november 2011.

antwoorde manieren van onderzoek doen en aan de ethiek van onderzoek, (2) in het hele onderzoeksproces waarborgen worden ingebouwd die bevorderen dat onderzoekers daadwerkelijk verantwoord te werk gaan en (3) er heldere structuren zijn voor als het misgaat. Iemand die een integriteitsschending vermoedt, kan een klacht indienen bij de commissie wetenschappelijke integriteit van de universiteit waar de betrokken wetenschapper werkt. Als de klacht wijst op een schending van de wetenschappelijke integriteit, verricht een interne of externe onafhankelijke integriteitscommissie een onderzoek. Als de klacht gegrond blijkt, beslist het college van bestuur over de consequenties. Bezwaar is mogelijk bij het Landelijk Orgaan Wetenschappelijke Integriteit (LOWI) dat het betrokken college van bestuur adviseert. Voorts moet elke universiteit minstens één vertrouwenspersoon wetenschappelijke integriteit hebben, bij wie mensen in alle beslotenheid met vermoedens van een schending te rade kunnen gaan en advies kunnen vragen.¹⁸

WETENSCHAPPELIJKE INTEGRITEIT BINNEN DE UNIVERSITEIT

Stolker cum suis hebben werk gemaakt van de zorgplicht, onder meer met een samenhangend 'bouwwerk' van vertrouwenspersonen. Alle vertrouwenspersonen publiceren jaarverslagen die ook worden besproken met de medezeggenschap en besturen en het onderwerp veilig werkklimaat is een vast onderdeel van de personeelsmonitor (een terugkerende survey). Naast centrale vertrouwenspersonen (voor wetenschappelijke integriteit, ongewenst gedrag, personeelsaangelegenheden en misstanden) en de ombudsfunctionaris voor studenten heeft de universiteit in 2018 promovendi-vertrouwenspersonen per graduate school benoemd. De faculteit der rechtsgeleerdheid voegde daar nog promovendi-decanen aan toe. Eind 2019 vond een goedbezochte conferentie 'veilig werkklimaat' plaats, hetgeen wat zegt over hoe het thema leeft in de universiteit. De integriteitsaanpak beoogt integraal onderdeel uit te maken van organisatie- en personeelsbeleid met verbindingen naar onder meer leiderschapsontwikkeling en inclusiviteit. Wel moeten we concluderen dat er hierbij nog vaak sprake is van goede voornemens. Her en der bestaat op de werkvloer nog ernstige scepsis tegenover het bevorderen van leiderschap bij medewerkers die menen dat als je een goede onderzoeker bent, je ook de beste papieren hebt om leiding te geven.¹⁹ Ook openheid is een punt van aandacht. In het verleden hielp angst voor reputatieschade en vriendjespolitiek om integriteitsproblemen onder de pet te houden. Nu is er behoefte aan meer transparantie, maar die is niet onproblematisch. De balans tussen leren van incidenten en de bescherming van medewerkers is lastig te vinden. Een klacht kan terecht zijn, maar ook een poging een concurrent of onwelgevallige docent te hinderen,

18 [vsnu.nl/wetenschappelijke_integriteit.html](https://www.vsnu.nl/wetenschappelijke_integriteit.html). Geraadpleegd oktober 2020.

19 [vsnu.nl/files/documenten/Maatregelen+universiteiten+sociale+veiligheid.pdf](https://www.vsnu.nl/files/documenten/Maatregelen+universiteiten+sociale+veiligheid.pdf). Geraadpleegd oktober 2020.

een methodestrijd of een ideologisch conflict uit te vechten. Bovendien hebben onderzoekers ruimte nodig om te kunnen leren van eventuele fouten. Dat kan niet als sprake is van *naming* en *shaming* in de media of in het informele circuit. Niettemin is er een beweging richting meer openheid zichtbaar.

HOE TE CONTROLEREN?

Wie controleert of instellingen voldoen aan de zorgplicht op het gebied van de wetenschappelijke integriteit? Die taak ligt bij de universitaire en facultaire medezeggenschap en de raad van toezicht. Ook is het onderwerp van gesprek binnen de universitaire gemeenschap en wordt dit getoetst bij de periodieke externe onderzoeksevaluaties aan de hand van protocollen. Goed zichtbaar is of er laagdrempelige meldpunten en heldere klachtenprocedures zijn. Een lastig punt blijft wat in de criminologie het 'dark number' heet. Hoe weet de medezeggenschap of een externe commissie – of in laatste instantie een rechter – wat er onder de pet blijft? Het bouwwerk ten spijt weten veel medewerkers op de werkvloer in het complexe organisatorische landschap van de universiteit niet altijd waar ze terecht kunnen. Ook maken medewerkers niet altijd werk van vermoedens van integriteitsschendingen, omdat ze vrezen dat ze daar last van zullen krijgen. Onderlinge competitie speelt een rol, maar ook machtsrelaties. Wie niet zoveel in de melk te brokkelen heeft, voelt zelf meestal ook wel dat klagen niet de handigste stap is. Leeftijd, functie, werkervaring en gender spelen daarbij ongetwijfeld een rol. Als remedie daartegen is het inmiddels mogelijk in Leiden dat een bestuurder het college van bestuur vraagt om een onderzoek in plaats van te wachten op een klacht die vermoedelijk nooit zal komen. Dat zorgt ervoor dat meer naar boven komt, maar of het ook de klagers helemaal beschermt en hoe dit uitwerkt voor de bestuurder die die stap neemt, is nog de vraag.

SLOT EN BLIK VOORUIT

Aan de hand van Stolkers werk en loopbaan hielden we twee zorgplichten in twee verschillende contexten tegen het licht. Bij de arts die al dan niet aansprakelijk is, lieten we zien dat de erkenning en waardering van de zorgplicht in het privaatrecht verandert met de tijd. Zo was het lange tijd niet zonder meer gebruikelijk dat de arts het zwijgen doorbrak als een kind mishandeld werd, terwijl thans geldt dat zij vanuit haar professionele standaard verplicht is gevallen van kindermishandeling te melden.²⁰ Gaandeweg hebben zich zorgvuldigheidsnormen ten aanzien van wel of niet melden ontwikkeld die onderdeel werden van de professionele standaard en daarmee van de zorgplicht van de arts.

20 Wet van 14 maart 2013 (Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling), Stb. 2013,142 en bijbehorend Besluit van 23 juni 2017 (Besluit houdende wijziging van het Besluit verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling), Stb. 2017, 291.

De erkenning van de zorgplicht wetenschappelijke integriteit heeft binnen de universiteit geleid tot groeiende bestuurlijke en beleidsmatige aandacht voor integriteit in onderzoek en onderwijs, een uitgebreide klachtenstructuur en een toenemende openheid over interne problemen. Ook hier is duidelijk zichtbaar dat normen zich ontwikkelen en dat de sector beter uitwerkt hoe een cruciaal belang, in dit geval van integere wetenschap, geborgd kan en moet worden. Deze normen vertalen zich in een concrete aanpak. We gaan hier voorbij aan juridische verschillen tussen de besproken zorgplichten. In beide gevallen zien we toenemende houvast bij lastige afwegingen in een complex speelveld. Dat is van groot belang want misstanden met complexe oorzaken kunnen alleen effectief worden beïnvloed met de lange adem en met preventie en repressie in samenhang. Dat geldt evenzeer voor kindermishandeling die gedijt in problematische opvoedingssituaties als voor niet-integere wetenschap die gedijt in een werkklimaat dat inspirerend en stimulerend maar bij tijd en wijle ook ongezond en onveilig is.

Een blik vooruitwerpend zien we voor de universiteit ook nog verbeterpunten. Zo verdient de verwevenheid van integriteitsschendingen met meer structurele kenmerken van de universiteit, de internationale academie met al haar interne ongelijkheden en haar hoge werkdruk en onderontwikkelde diversiteit, meer aandacht. Stolker heeft het verband met bijvoorbeeld een veilige werkcultuur zeker erkend. Dat dit een cruciaal onderdeel is van wetenschappelijke integriteit zien we wel terug in de gedragscode, maar nog minder systematisch in de (landelijke) aanpak. Onzes inziens is daarbij meer aandacht nodig voor leiderschapsontwikkeling binnen de hele universiteit, dus niet alleen voor wetenschappers maar ook voor de stafmedewerkers (helaas hardnekkig aangeduid als 'de ondersteuning'), die nu steeds buiten beeld blijven. Een interne adviesgroep²¹ gaf hiertoe een aanzet, omdat was gebleken dat een aantal incidenten in de organisatie kon gebeuren vanwege onvoldoende of niet goed functionerend leiderschap. Er is een groeiend besef van de behoefte aan professioneel leiderschap, een aanspreekcultuur en gedeeld leiderschap. Ook wees de adviesgroep op veranderingen in de samenleving, leidend tot andere opvattingen over leiderschap. Opvattingen waarin de nadruk op hiërarchie en het individu geleidelijk aan verschuift naar nadruk op het belang van een meer participatieve vorm van leidinggeven met meer aandacht voor inclusiviteit en gezamenlijkheid.

Hiermee raken we ook de doelstellingen van Erkennen en Waarderen. Voor de wetenschap ligt de opgave voor om de eenzijdige nadruk op individuele onderzoekssuccessen om te vormen naar een meer divers en gebalanceerd systeem. Wetenschappers zouden minder allemaal door dezelfde hoepels moeten springen en de ruimte moeten krijgen om een bij hun capaciteiten passend profiel te ontwikkelen. Idealiter zouden ze daarin ook kunnen variëren over de levensloop. Nog mooier zou het zijn als staf en wetenschappelijk personeel

21 Joanne van der Leun was voorzitter van de Adviesgroep Leiderschap UL, Mirjam Sombroek maakt deel uit van de UL Stuurgroep Erkennen & Waarderen.

minder zouden functioneren als gescheiden werelden. Ook is het de bedoeling dat gemeenschappelijke inspanningen, onderwijsprestaties, *Open Science* en maatschappelijke samenwerkingen meer gewaardeerd gaan worden.²² Als dit alles gaat lukken zal er een betere balans in de onderlinge verhoudingen ontstaan en zal de bereidheid om integer te werken, en daar ook met elkaar het gesprek over te voeren, toenemen. Behalve erkenning en waardering van het goede zou het prettig zijn als elkaar aanspreken op niet-integer gedrag ook deel zou uitmaken van de vernieuwde academische werkcultuur. Immers, zoals een Afrikaans spreekwoord zegt, *One falsehood spoils a thousand truths*. Om het Stokeriaans te zeggen: er blijft voorlopig nog wel wat te doen.

LITERATUURVERWIJZINGEN

- J. Herring, *Ethics and Medical Law*, Oxford: Oxford University Press 2020.
- H.J.J. Leenen e.a., *Handboek gezondheidsrecht*, Den Haag: Boom juridisch 2017.
- F. J. van Ommeren, 'Zorgplichten: wat zijn dat? Een poging tot overbrugging van twee werelden', in: C.E.C. Jansen, S.A.J. Munneke, F.J. van Ommeren & J.W. Rutgers (red.), *Zorgplichten in publiek- en privaatrecht*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011.
- M.P. Sombroek-van Doorm, *Medisch beroepsgeheim en de zorgplicht van de arts bij kindermishandeling in de rechtsverhouding tussen arts, kind en ouders*, Den Haag: Boom juridisch 2019.
- C.J.J.M. Stolker, *Aansprakelijkheid van de arts; in het bijzonder voor mislukte sterilisaties* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 1988.
- T.F.E. Tjong Tjin Tai, *Zorgplichten en zorgethiek* (diss. Amsterdam UvA), Deventer: Kluwer 2006.

22 Position paper Ruimte voor ieders talent, VSNU, NFU, KNAW, NWO, ZonMW 2019.